

3. *Гуревич, А. Я.* Категории средневековой культуры / А. Я. Гуревич. – М. : Искусство, 1984. – 352 с.
4. *Хейзинга, Й.* Осень Средневековья. Исследование форм жизненного уклада и форм мышления в XVI и XV веках во Франции и Нидерландах / Й. Хейзинга. – М. : Наука, 1988. – 544 с.
5. *Карсавин, Л. П.* Монашество в Средние века: учеб. пособие / вступ. ст., коммент. М. А. Бойцова / Л. П. Карсавин. – М. : Высш. шк., 1992. – 191 с.
6. Богословие в культуре Средневековья. – Киев : Христианское братство «Путь к истине», 1992. – 384 с.
7. *Карсавин, Л. П.* Католичество / Л. П. Карсавин. – Пг. : 1918. – 184 с.
8. *Ахутин, А. В.* Поворотные времена. Статьи и наброски / А. В. Ахутин. – СПб. : Наука, 2005. – 743 с.
9. *Шоню, П.* Цивилизация классической Европы / П. Шоню. – Екатеринбург : У-Фактория, 2005. – 608 с.
10. *Мейендорф, Иоанн.* Протопресвитер. Византийское богословие. Исторические тенденции и доктринальные темы / Иоанн Мейендорф. – Минск : Лучи Софии, 2001. – 336 с.
11. *Успенский, Л. А.* Богословие иконы православной церкви / Л. А. Успенский. – М. : Изд-во Западно-Европейского экзархата, 1989. – 476 с.
12. *Лосев, А. Ф.* Эстетика Возрождения / А. Ф. Лосев. – М. : Мысль, 1978. – 623 с.

Поступила в редакцию 13.04.18

А. Г. Цымбал

ФІНАНСАВЫЯ АСПЕКТЫ ПРАЦОЎНАЙ ШТОДЗЁННАСЦІ Ў АДЛЮСТРАВАННІ КАЛЕКЦЫІ ДАКУМЕНТАЎ ГЕНЕРАЛЬНАЙ АКРУГІ БЕЛАРУСЬ (1941–1943)

В статье рассмотрены финансовые аспекты трудовой повседневности в отражении Коллекции документов Генерального округа Беларусь, которая хранится в фонде 370 Национального архива Республики Беларусь и содержат огромный объем новой фактической информации относительно экономического использования белорусских территорий оккупационными властями и повседневной жизни общества. Уникальные источники позволяют существенно расширить фактографическую базу исследований истории периода германской оккупации Беларуси, а также уточнить положения отечественной историографии, касающиеся потерь хозяйства и населения за эти годы.

Дакументальная спадчына акупацыйных улад, якая змяшчаецца ў Калекцыі дакументаў Генеральнай акругі Беларусь (ГАБ, фонд 370 Нацыянальнага архіва Рэспублікі Беларусь), уяўляе сабой выключны па значнасці і практычна неадаследаваны комплекс дакументаў, які ўтрымлівае багаты фактычны матэрыял, датычны штодзённага жыцця насельніцтва Беларусі перыяду германскай акупацыі. Генеральны камісарыят «Беларусь» (ГКБ), які з'яўляўся вышэйшым адміністрацыйным органам у акрузе, быў ключавым выканаўцам германскай акупацыйнай палітыкі.

Прадстаўленыя дакументы ўтрымліваюць як загады, дырэктывы, распараджэнні, пастановы, цыркуляры, інструкцыі, разнастайныя ўказанні і перапіску чыноўнікаў акупацыйнай адміністрацыі ў Генеральнай акрузе Беларусь, так і дакументы, якія дасылаліся сюды з кіраўніцтва рэйхскамісарыята «Остланд» у Рызе. Наяўныя дакументальныя матэрыялы Калекцыі дакументаў Генеральнай акругі Беларусь дазваляюць рэканструяваць асобныя аспекты стану эканомікі і паўсядзённага жыцця насельніцтва ва ўмовах германскага акупацыйнага рэжыму.

Пытанні працоўнай штодзённасці і прыцягнення мясцовага насельніцтва да працы акупацыйнымі ўладамі не знаходзіліся ў цэнтры ўвагі даследчыкаў. Эвалюцыя вывучэння тэмы прайшла ад метадалагічнай устаноўкі аб працы на акупантаў як здрадніцтва ў савецкай гістарыяграфіі да характарыстыкі праблемы як выключна прымусовай ці рабскай працы ў сучаснай айчыннай гістарычнай навуцы. Больш дэтальнае і грунтоўнае вывучэнне пытання сутыкалася з абмежаванасцю базы крыніц. Прадстаўленае даследаванне мае за мэту ўвядзенне ў навуковы зварот значнага комплексу фактычнага матэрыялу па праблеме працоўнай штодзённасці, у першую чаргу, фінансавага аспекта выкарыстання акупацыйнымі ўладамі працы насельніцтва Беларусі, які прадстаўляе тэму ў новым ракурсе і стварае аснову для далейшага вывучэнне пытання на канцэптuallyным узроўні.

Выкарыстанне працоўных рэсурсаў акупаванай Беларусі з'яўлялася адным з найбольш істотных элементаў палітыкі нямецкіх улад, якому акупацыйная адміністрацыя надавала вялікае значэнне ў вайне супраць Савецкага Саюза. Ужо ў снежні 1941 г. было выдадзена палажэнне аб абавязковай прапісцы і абмежаванні права пражывання. Акупацыйная ўлада імкнулася паставіць пад кантроль мясцовае насельніцтва і яго свабоднае перамяшчэнне. Пакаранне за парушэнне палажэння прадугледжвала турэмнае зняволенне або штраф [1, арк. 23–23b].

Адначасова ўводзіўся абавязковы парадак, згодна з якім усе жыхары акупаваных тэрыторый ва ўзросце ад 18 да 45 год падлягалі працоўнаму абавязку ў адпаведнасці з іх працаздольнасцю. Паслабленні рабіліся адносна асоб, якія маглі пацвердзіць, што займаюцца грамадска значнай працай. Таксама сцвярджалася, што аплата працы павінна была адбывацца паводле справядліва ўстаноўленых тарыфаў [1, арк. 23–23b].

Для Беларусі ўводзіліся спецыфічныя элементы палітыкі ў сферы аплаты працы. Адрознівалася тарыфная сетка ў рамках рэйхскамісарыята «Остланд». Акрамя таго, па прыкладзе сельскай гаспадаркі, планавалася выплочваць частку зарплаты натуральнымі прадуктамі ў лясной і прамысловай сферах. З мэтай павышэння эфектыўнасці працы заахвочвалася ўкараненне здзельнай зарплаты [2, арк. 034].

Асобнае распараджэнне датычылася працаўладкавання яўрэяў. Выкарыстанне працы гэтай групы насельніцтва павінна было адбывацца толькі праз біржы. Усім кваліфікаваным рабочым трэба было мець пацвярджэнне і пасведчанне з біржы працы. У далейшым працаўладкаванні яўрэйскіх

некваліфікаваных рабочых планавалася ажыццяўляць толькі ў выглядзе працоўных калон 1:10, 1:20 і 1:30, якія складаліся юдэнратам і зацвярджаліся патыднёва біржай працы [2, арк. 35–35_1].

Пачынаючы з 01.11.1941 прадугледжвалася зарплата ўсім працуючым яўрэям без выключэння. Харчовае забеспячэнне для тых, якія былі працаўладкаваны біржай працы, павінна было пастаўляцца муніцыпалітэтам у гета. Разлік зарплаты меў спецыфічныя рысы: не ўся фактычная зарплата выдавалася на рукі: 20 % неабходна было ўнесці на спецыяльны рахунак, 50 % павінны былі накіроўвацца на харчовае забеспячэнне і ў будаўнічы фонд, астатнія 30 % атрымліваў яўрэйскі рабочы. Некваліфікаваныя рабочыя павінны былі атрымліваць 1,60 рэйхсмаркі на чалавека [2, арк. 35–035_1].

Згодна з дакументальнымі крыніцамі, акупацыйныя ўлады рэгулярна ўздымалі пытанні аплаты працы. Дзеля вырашэння праблемы з 1 чэрвеня 1942 г. уводзілася спецыяльнае распараджэнне, якое ў агульных рысах акрэслівала палітыку ў сферы аплаты працы ў Беларусі і павінна было сістэматызаваць і стабілізаваць узровень зарплаты [3, арк. 255–257].

Дакумент меў 11 параграфў і вызначаў умовы аплаты для фізічнай і інтэлектуальнай працы з дакладным указаннем, якія віды працы да чаго адносяцца. Палажэнне закранала не толькі аспект тарыфікацыі, але і вызначала магчымасць прызначэння надбавак да заробку або вытворчых прэмій. Уводзілася пагадзінная аплата працы, акрамя гэтага, для спрашчэння разліку дапускаліся месячныя ўніфікаваныя заробкі. Вызначалася, што пры звычайным для вытворчасці працоўным часе штотыдзень 48 гадзін трэба было адлічваць у кожным каляндарным месяцы 205 рабочых гадзін. Дадатковая праца ў нядзелю, у выходныя і начныя змены павінна была быць кампенсавана пагадзіннай аплатай. Не выключалася выкарыстанне здзельнай працы, укараненне якой заахвочвалася ўсімі сродкамі.

Палажэнне прадугледжвала фінансаванне харчавання мясцовых работнікаў. Для абеду магло налічвацца мінімум 2 руб., максімум 3 руб., сняданку – мінімум 1 руб., максімум 1,50 руб., вячэры – мінімум 1 руб., максімум 1,50 руб. Для горада Мінска прадугледжвалася мясцовая надбаўка 10 %, але яна, як і ўсе надбаўкі, не плацілася яўрэям [4, арк. 8, 8b, 9, 9b].

У жніўні 1942 г. зацвярджаліся таксама стаўкі для супрацоўнікаў генеральнага ўрада ў акупаваных усходніх абласцях, якія атрымлівалі, акрамя бясплатнага месца для пражывання, наступную надбаўку да зарплаты за каляндарны дзень:

група I: рабочыя, старшыя рабочыя, супрацоўнікі з нескладанай дзейнасцю 2,00 марак; група II: супрацоўнікі з кваліфікаванай дзейнасцю, майстры, якія не адносяцца да групы III, 3–20 марак; група III: супрацоўнікі з адказнай пасадай, інжынеры і г.д. – 4, 80 марак [5, арк. 8–9].

Яшчэ на ўзроўні праекта распараджэнне аб аплаце выклікала крытыку ў акупацыйных функцыянераў. Сцвярджалася, што заробная плата ў сярэдняй і ніжэйшай групах па тарыфнай сетцы з'яўлялася занадта нізкай і амаль што не пакрывала пражытачны мінімум. Праект ставіў інтэлектуальны прале-

тарыят у складанае становішча і не падыходзіў для заходніх абласцей Беларусі, паколькі з часоў польскай акупацыі тут усталяваўся значна вышэйшы ўзровень жыцця, чым ва ўсходніх абласцях. Праект распараджэння таксама не садзейнічаў вырашэнню цяжкасцей, звязаных з недахопам канцылярскіх рабочых, або з тым, каб прыцягнуць моладзь у якасці змены для камерцыйных прафесій. Спецыяльная ўвага звярталася на канцылярскую дзейнасць і падкрэслівалася, што ў нямецкіх установах лічылі, што ранейшая зароботная плата была занадта нізкай. Выказвалася пажаданне, каб матэрыяльнае становішча высакласных работнікаў палепшылася. Але гэтаму не садзейнічала распараджэнне, паколькі галоўная маса супрацоўнікаў адпавядалі IV ці V групе па тарыфнай сетцы.

Звятралася ўвага, што ў распараджэнні не згадвалася пра валоданне нямецкай мовай. У нямецкіх чыноўнікаў узнікала пытанне адносна таго, чаму для дзяржаўнай чыгункі прадугледжвалася да 25 % надбаўкі да зарплаты тым, хто валодае нямецкай мовай; а да супрацоўнікаў, для якіх веданне нямецкай мовы адыгрывае значную ролю, гэта не адносілася. Надбаўкі ад 10 % называліся нязначнымі. Асабліва ў параўнанні з тым, што прамысловыя рабочыя маглі атрымаць надбаўку да 50 %, а работнікі разумовай працы абмяжоўваліся толькі 10 %. Асобная ўвага звярталася на неабходнасць заахвочвання саветнікаў, што ведалі краіну, якіх таксама неабходна было вылучыць. У краіне было вельмі мала людзей з вышэйшай адукацыяй, якіх неабходна было падтрымліваць [6, арк. 1–1b].

У той жа час былі і іншыя думкі. Некаторыя прадстаўнікі акупацыйнай адміністрацыі лічылі прапанаваныя стаўкі занадта вялікімі для Беларусі, дзе ўзровень цэн нізкі. Таму існавала небяспека, што частка выплачанай зарплаты можа трапіць на чорны рынак, але гэта не датычылася Балтыйскіх краін рэйхскамісарыята «Остланд». Таксама прапаноўваліся аднолькавыя стаўкі для жанатых і не жанатых работнікаў: група I – 1,50 марак; група II – 2,50 марак; група III – 3,50 марак [5, арк. 6].

Выказваліся таксама меркаванні пра неабходнасць устанавіць абмежаванні на выплату наяўнымі грашамі ў розным памеры ў залежнасці ад таго, пра наём у якой генеральнай акрузе – Эстонія, Латвія, Літва, або Беларусь і рэйхскамісарыят Украіна – ідзе гаворка. Таксама падкрэслівалася важнасць найму палякаў ва ўсходніх акупаваных абласцях як кваліфікаваных кадраў [5, арк. 12]. Але сцвярджалася, што неабходна асцерагацца таго, што пры розным падыходзе да аплаты працы палякі аддадуць перавагу працоўным стаўкам у суседніх дзяржавах, а не працы ў Беларусі або Украіне [5, арк. 14].

На падставе распараджэння былі выдадзены асобныя пастановы, якія з улікам крытыкі вызначалі памер заробку для асобных відаў працы і прадпрыемстваў. Так, выплаты наёмным работнікам службовых інстанцый вермахта, ахоўных атрадаў, паліцыі, адміністрацыйных раёнаў ці іншых нямецкіх службовых інстанцый, а таксама работнікам мясцовага кіравання павінны былі адбывацца зыходзячы з 8 разрадаў ад 1 200 руб. у месяц для асоб, якія займалі кіруючыя пасады, да 300 руб. для службоўцаў з пераважна машынай дзейнасцю ў бюро, рэгістратурах, касах, бухгалтэрыі і інш.

Спецыяльным дадаткам да палажэння таксама рэгуляваўся заробак работнікам гаспадарчых прадпрыемстваў. Тарыфікацыя таксама адбывалася на падставе 8 разрадаў, якія мелі ўнутраны дадатковы падзел. Кіраўнікі буйных прадпрыемстваў павінны былі атрымліваць штормесяц да 1 800 руб. Мінімальны аклад у 450 руб. прызначаўся канцылярскім работнікам.

Падобная тарыфікацыя прыводзілася і для мясцовых чыноўнікаў: акруговым кіраўнікам, бургамістрам і сельскім старастам. Кіраўнік акругі з насельніцтвам больш за 30 тыс. жыхароў або бургамістр павінны былі атрымліваць 1 800 руб. у месяц. У гарадах з насельніцтвам больш за 100 тыс. жыхароў аклад бургамістра на прыфрантавой паласе вызначаў інспектар гаспадаркі па ўзгодненні з галоўнакамандуючым на апэратыўным фронце, а на тэрыторыі армейскага раёна – інспектар гаспадаркі па ўзгодненні з кіраўніком гаспадаркі ў арміі. Сельскія старасты пры абшчынах з насельніцтвам менш за 5 тыс. жыхароў, пры умове, што яны з'яўляліся штатнымі работнікамі, атрымлівалі ад акупацыйных улад штормесяц 600 руб.

Асаблівую ўвагу адміністрацыя звяртала на спецыялістаў, якія валодалі замежнымі мовамі, а менавіта перакладчыкаў. У залежнасці ад вуснага ці пісьмовага перакладу, складанасці работ яны атрымлівалі ад 450 да 900 руб. [7, арк. 65–071].

На падставе распараджэння асобных прадпрыемствы распрацоўвалі ўласныя палажэнні, якія рэгулявалі дадзенае пытанне. У дакументах захаваліся нормы вызначэння акладаў, зацверджаныя для ўстаноў пошты і тэлеграфа, якія прадугледжвалі ўвядзенне пагадзіннай і памесячнай зароботнай платы і вылучэнне 9 груп згодна з кваліфікацыяй і пасадамі работнікаў.

Зароботная плата 1-й групы прадугледжвала два варыянты: 1а) пагадзінная аплата 0,12 ням. марак; 1б) пагадзінная аплата 0,10 ням. марак.

Да групы 1а адносіліся некваліфікаваныя рабочыя, а таксама тыя, што знаходзіліся на пасадзе рабочых пошты, падсобных рабочых тэлеграфа (пры працы ў службе будаўніцтва тэлеграфа да 3 месяцаў), напрыклад, супрацоўнікі службы распакоўкі скрынь, а таксама падсобныя рабочыя тэлеграфа. Да групы 1б адносіліся жанчыны, якія займаліся лёгкай працай (прыбіральшчыцы, памочніцы на кухні).

Зароботная плата 2-й групы прадугледжвала пагадзінную аплату 0,15 ням. маркі. Яе атрымлівалі абучаныя рабочыя, а таксама работнікі, якія знаходзіліся на пасадзе разраду тарыфнай сеткі А10b і А11 паштовага кандуктара, паштальёна, а таксама супрацоўніка тэлеграфа (пры працы больш чым 3 месяцы ў службе будаўніцтва тэлеграфа): дапаможная служба, пазней таксама паштовая служба.

Зароботная плата 3-й групы прадугледжвала пагадзінную аплату 0,175 ням. маркі. Яе атрымлівалі работнікі, якія знаходзіліся на пасадзе разраду тарыфнай сеткі А10а (паштовы памочнік загадчыка аддзела, вярхоўны кандуктар пошты, наглядчык лініі тэлеграфа, друкар, машыніст і рамеснік-будаўнік тэлеграфа). Прыклады: унутраная і неафіцыйная служба, пазней таксама разносчык грошай.

Заработная плата 4-й группы прадугледжвала аплату 0,20 ням. маркі. Яе мелі работнікі, якія знаходзіліся на пасадзе разраду тарыфнай сеткі А9 (спецыяліст па паштовых аперацыях, шафёр).

Заработную плату 5-й группы з пагадзіннай аплатай 0, 25 ням. маркі. атрымлівалі работнікі, якія знаходзіліся на пасадзе разраду тарыфнай сеткі А7а, А7(в), А8а і А8b (сакратары, асістэнты, кіраўнікі): касавыя работнікі, дапаможныя чыноўнікі ад начальнікаў арганізацыі, службы тэлефоннай станцыі, службы перадачы тэлеграмы.

Заработную плату 6-й группы з пагадзіннай аплатай 0,30 ням. маркі мелі работнікі, якія знаходзіліся на пасадзе разраду тарыфнай сеткі А5а, А5b і А6 (вярхоўныя сакратары, вярхоўныя майстры на заводзе, майстры на заводзе, механікі і кіраўнікі працы тэлеграфа). Прыклады: кіраўнік арганізацыі меншых службовых інстанцый.

Заработная плата 7-й группы прадугледжвала памесячную аплату 75 ням. марак. Яе мелі работнікі, якія знаходзіліся на пасадзе разраду тарыфнай сеткі А4с2 і А4b1 – інспектараў і галоўных інспектараў. Прыклады: начальнік адзела і кіраўнік цэнтральных кас.

Заработная плата 8-й группы прадугледжвала памесячную аплату 95 ням. марак. Яе атрымлівалі работнікі, якія займалі пасады адпаведна разрадаў тарыфнай сеткі А2d і А3b (чыноўніка). Прыклады: начальнік адзела, дыпламаваны інжынер, калі яны не маглі класіфікавацца у тарыфным разрадзе 9.

Заработную плату 9-й группы з памесячнай аплатай 120 ням. марак маглі атрымліваць мясцовыя работнікі толькі пасля спецыяльнай заявы і папярэдняга дазволу генеральнага камісара паштамта.

Перавага ў найме на працу аддавалася этнічным нямецкім работнікам, што павінна было пацвярджацца дакументальна. Этнічныя немцы, якія адпавядалі тарыфным разрадам 1–6, атрымлівалі зарплату вышэй на 30 %. Акрамя таго, ім маглі выдзяляцца надбаўкі.

Работніцы тарыфнага разраду 1–6, выключаючы 1b, павінны былі атрымліваць 80 % названай стаўкі заработной платы. Калі работніцы цалкам замянялі мужчын, то атрымлівалі поўны заробак. Работніцы тарыфнага разраду 7–9 мелі такі ж заробак, як і мужчыны.

Рабочыя-падлеткі ва ўзросце 16–18 гадоў павінны былі атрымліваць 80 %, а ва ўзросце менш за 16 гадоў – 50 % належнай зарплаты [8, арк. 69].

Прадугледжваліся надбаўкі да заработной платы. За высакаякасную працу яна магла выдавацца ў адзінкавым выпадку да 50 % тарыфнай зарплаты. У першую чаргу надбаўкі павінны былі атрымліваць этнічныя немцы. Асобныя даплаты павінны былі атрымліваць работнікі за веданне нямецкай мовы (да 50 %).

У той жа час аплата дзён адпачынку, святаў ці іншых дзён без працы не дапускалася. З атрымальнікаў мясечнага заробку трэба было ўтрымліваць за кожную прапушчаную працоўную гадзіну 1/200 яго частку. Утрымліваліся грошы таксама ў выпадку, калі прадстаўлялася харчаванне па месцы працы.

Яўрэі павінны былі атрымліваць замест выплаты грошамі прынцыпова толькі харчовае забеспячэнне. Калі гэта было не магчыма, кампенсация, якая адпавядала іх дзейнасці, магла выдавацца ў памеры да 80 %. Выключаліся любыя надбаўкі [8, арк. 69–72].

Змены ў сітуацыі на фронце і акупаваных тэрыторыях вымушалі акупацыйныя ўлады шукаць меры па павышэнні прадукцыйнасці працы, для чаго з 1 кастрычніка 1943 г. уводзілася новае палажэнне, якое замяняла распараджэнне аб рэгуляванні ўмоў аплаты і працы ад 1 чэрвеня 1942 г. Новы дакумент утрымліваў 14 параграфаў і абумоўліваў аспекты сферы яго прымянення, рэжыму і аплаты працы, у тым ліку звышурочнай, мераў па павышэнні прадукцыйнасці, прэмій за рацыяналізатарскія прапановы, сацыяльнае абслугоўванне і выплаты ў натуральнай форме, прадстаўлення адпачынку, прафесійнай адукацыі і павышэння кваліфікацыі, забеспячэння парадку на прадпрыемствах і пакаранняў, ажыццяўлення распараджэння, фінансавага становішча прадпрыемстваў і крымінальна-прававых нормаў.

Распараджэнне тэрытарыяльна ахоплівала генеральную акругу Беларусь і датычылася ўсіх прадпрыемстваў, адміністрацыйных службаў і гаспадаркі, дзе працуюць мясцовыя работнікі, за выключэннем ваеннапалонных.

Новыя патрабаванні прадугледжвалі, што мінімум працы складае ўжо 54 гадзіны на тыдзень. У той жа час звышурочнай лічылася праца, якая выконваецца звыш вызначанага часу працы – 48 гадзін на тыдзень, і яна павінна была аплочвацца з надбаўкай ад 25 % за кожную звышурочную гадзіну. Праца па нядзелях і святочных днях павінна была аплочвацца з надбаўкай да гадзіннай зарплаты ад 50 %.

Надбаўка 100 % прадугледжвалася да пагадзіннай зарплаты за поўны працоўны час, калі праца выконвалася 1 мая, у вольныя дні, а таксама ў першы святочны дзень Пасхі, Троіцы і Раства Хрыстова.

Надбаўка да аплаты працы па нядзелях і святочных днях адсутнічала ў вахцёраў, вартаўнікоў прадпрыемстваў і пажарных, а таксама фурманаў за час, у які яны павінны карміць і даглядаць каней [9, арк. 37].

Галоўны шлях да павышэння прадукцыйнасці працы акупанты бачылі ў шырокім выкарыстанні здзельнай працы і прэміяльных надбаўках за высокія вынікі. Адзначалася, што работы, якія па свайму роду дзейнасці не могуць быць выкананы ў якасці здзельнай, павінны па магчымасці ўзнагароджвацца прэміяй за высокія вытворчыя паказчыкі, калі праз гэта могуць быць павялічаны працоўныя дасягненні па колькасці, якасці, эканоміі сыравіны і часу і г.д.

Прадугледжвалася, што рабочыя маглі рабіць прапановы для павышэння прадукцыйнасці, рацыяналізацыі, якасці вырабаў, эканоміі сыравіны, бяспекі працоўных умоў і г.д. Кіраўнік адміністрацыі ці прадпрыемства атрымліваў права выплачваць 1 % ад гадавой суммы заробку прадпрыемства ў выглядзе прэмій за рацыяналізатарскія прапановы такога кшталту. Калі кіраўнік адміністрацыі ці прадпрыемства лічыў належным выплачваць у адзінкавых выпадках дадатковыя прэміі, то на гэта патрэбна было атрымаць згоду гэбітскамісара.

У новым распараджэнні прапісвалася, што пакуль аб'ёмы прадпрыемства дазвалялі, трэба было надаваць павышаную увагу наладжванню і палепшэнню харчавання на прадпрыемстве, а таксама забеспячэнню рабочых і іх сваякоў харчовымі і далікатэснымі прадуктамі, а таксама рэчамі штодзённай неабходнасці. Але толькі тыя працаўнікі, якія выконвалі ўмовы атрымання прэміі ці надбаўкі за высокую прадукцыйнасць, ці якія дасягалі большай за сярэднюю прадукцыйнасці па здзелцы, мелі права атрымаць такую дапамогу [9, арк. 37–44].

З 1 кастрычніка 1943 г. распараджэннем абвешчалася, што кожны работнік меў права на аплачваемы адпачынак адзін раз у каляндарны год. Каб падаць заяву на адпачынак у першы раз, трэба было адпрацаваць бесперапынна 6 месяцаў на адным і тым жа прадпрыемстве ці адміністрацыі.

Звярталася ўвага на прафесійную адукацыю. Пры гэтым усе арганізацыі, прадпрыемствы прамысловай гаспадаркі і ўсе адміністрацыі дзяржаўнай службы абавязваліся забяспечыць прафесійную адукацыю маладым спецыялістам і павышэнне кваліфікацыі супрацоўнікам. Усе меры прафесійнай адукацыі і павышэння кваліфікацыі павінны былі арыентавацца на тое, што набытыя веды маглі ўжывацца і выкарыстоўвацца непасрэдна на прадпрыемстве (абумоўленая вытворчымі патрабаваннямі адукацыя). Акрамя таго, прадпрыемствы былі абавязаны ажыццяўляць далейшае сістэматычнае навучанне прыгодных супрацоўнікаў з мэтай прафесійнага росту (да старшага рабочага, машыніста, рамесніка, майстра вытворчага навучання, майстра цэха і г.д.), а таксама ажыццяўляць перакваліфікацыю падсобных рабочых да кваліфікаванага спецыяліста, пераарыентацыю на новыя матэрыялы, новыя метады працы і вытворчасці, прадпісанні аб парадку вядзення бухгалтарскага ўліку, метады размеркавання і г.д., каб такім чынам падтрымліваць вытворчую прадукцыйнасць.

Уводзіліся патрабаванні да парадку на прадпрыемствах і пакаранняў. На кожным прадпрыемстве неабходна было забяспечваць максімальна магчымую бяспеку, парадак і чысціню, каб стварыць умовы для павышэння прадукцыйнасці. Кіраўнік адміністрацыі ці прадпрыемства меў права накладваць грашовы штраф, які складаў да паловы сярэдняга заробку ў дзень, з прычыны парушэння парадку ці бяспекі ўстанова альбо прадпрыемства. За парушэнні ў вялікім маштабе грашовы штраф мог складаць поўную суму сярэдняга заробку ў дзень. Парушэнне патрабаванняў распараджэння каралася турмой да 6 месяцаў і грашовым штрафам, не выключалася і ажыццяўленне паліцэйскіх мер пакарання [9, арк. 37–44].

Такім чынам, фінансавое забеспячэнне і рэгуляванне заробку мясцовага насельніцтва сталі адным з інструментаў акупацыйнай палітыкі на тэрыторыі Галоўнай акругі Беларусь. Спрабуючы перацягнуць на свой бок беларускае насельніцтва і забяспечыць працоўныя рэсурсы для Германіі, улады сутыкнуліся з цэлым комплексам праблем, якія былі ўласцівы эканамічнай сітуацыі на занятых тэрыторыях. Акупацыйныя прадпрыемствы і ўстановы адчувалі пастаянны недахоп кваліфікаваных кадраў і асабліва асоб з вышэйшай

адукацыяй сярод беларускага насельніцтва, што прымушала акупантаў звяртаць увагу на палякаў як больш падрыхтаваных кадраў і нават разглядаць пытанні іх фінансаванага заахвочвання для працы на акупацыйную адміністрацыю. Неаднаразова ў крыніцах звяртаецца ўвага на розніцу паміж Усходняй і Заходняй Беларуссю. З часоў польскай акупацыі там, па меркаванні немцаў, усталяваўся значна вышэйшы ўзровень жыцця [6, арк. 001–001b] і іншыя адносіны да працы ў параўнанні з усходам, дзе панаваў «рускі ўзровень работы» [3, арк. 255–257] згодна з нямецкім азначэннем. Для нямецкіх чыноўнікаў таксама было непрымальна, што разумовыя работнікі зарабляюць менш, чым рабочыя, і неаднаразова ўздымалі гэтае пытанне ў ГКБ. Часта таксама абмяркоўваліся заробкі дапаможнай паліцыі, якія значна пераўзыходзілі тыя, што існавалі ў іншых сферах дзейнасці мясцовых работнікаў. Воўстрай з’яўлялася патрэба ў спецыялістах, якія ведалі замежныя мовы і добра арыентаваліся ў сітуацыі ў краіне.

ЛІТАРАТУРА

1. Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь (НАРБ). – Фонд 370. Воп. 1. Спр. 922.
2. НАРБ. – Фонд 370. Воп. 6. Спр. 30.
3. НАРБ. – Фонд 370. Воп. 1. Спр. 882.
4. НАРБ. – Фонд 370. Воп. 1. Спр. 921.
5. НАРБ. – Фонд 370. Воп. 1. Спр. 919.
6. НАРБ. – Фонд 370. Воп. 1. Спр. 918.
7. НАРБ. – Фонд 370. Воп. 1. Спр. 925.
8. НАРБ. – Фонд 370. Воп. 1. Спр. 920.
9. НАРБ. – Фонд 370. Воп. 1. Спр. 929.

Поступила в редакцию 24.05.18